

FRANCE GOLOB

STAVBNI RAZVOJ IN ZGODOVINA NUNKEGA SAMOSTANA
V ŠKOFJI LOKI

SLOVENSKI ETNOGRAFSKI MUZEJ

FRANCE GOLOB

STAVBI RAZVOJ IN ZGODOVINA NUNSKEGA SAMOSTANA
V ŠKOFJI LOKI

SLOVENSKI ETNOGRAFSKI MUZEJ

K E.01 A.11.02

SEM

1981

020180440

COBISS •

SLOVENSKI
ETNOGRAF-
SKI MUZEJ
LJUBLJANA

SLOVENSKI ETNOGRAFSKI MUZEJ

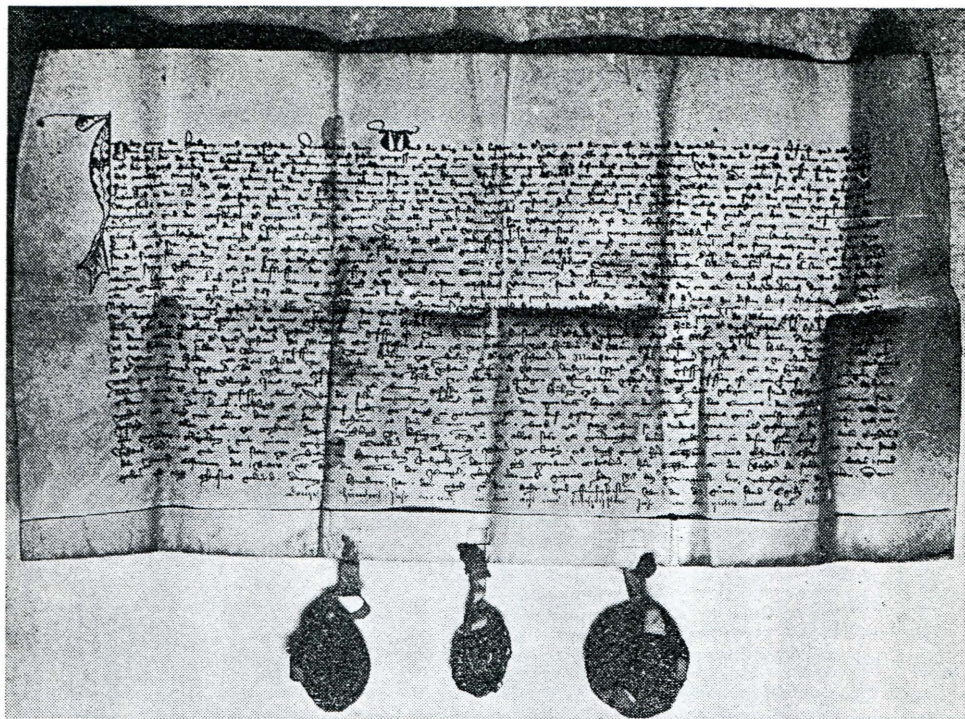
STAVBNI RAZVOJ IN ZGODOVINA NUNSKEGA SAMOSTANA
V ŠKOFJI LOKI

Nunski samostan s cerkvijo, posvečeno Marijinemu brezmadežnemu spočetju, stoji ob severnem vznožju grajskega hriba in ga omejujeta na vzhodni strani Klobovsova, na severni strani pa Blaževa ulica.

Samostan klaris¹ je ustanovil tedanji župnik v Kamniku Otakar Blagoviški, ki je imel poleg naddiakonske časti še dobrniško in mengeško faro ter vikariat v Krašnji.² Bil je iz rodbine vitezov Blagoviških, ki se omenjajo že leta 1273 (Bertold Blagoviški).³ Vitezi Blagoviški so bili ministeriali oglejskih patriarhov in so upravljali s patriarhovim gradom v Blagovici v Črnem grabnu.⁴ Danes o gradu ni sledu.

Otakar Blagoviški je prosil za dovoljenje, da ustanovi samostan. Prošnjo je naslovil na freisinškega škofa Alberta, ker so bili freisinški škofje lastniki nad tedanjim loškim ozemljem. Ohranjena je pergamentna listina iz leta 1352, v kateri freisinški škof Albert dovoljuje »svojemu zvestemu kaplanu«⁵ Otakarju Blagoviškemu, župniku kamniškemu, da lahko po svoji uvidevnosti razpolaga s svojim posestvom v Loki in mu objavlja pomoč in varstvo ob ustanovitvi samostana (sl. 1). Ta listina verjetno priča o datumu in ustanovitelju samostana.⁵ Da bi zavaroval materialne koristi svoje župnije, pa je starološki župnik Hildebrand Hak šest let nasprotoval zidavi samostana.⁶ Po doseženem soglasju med ustanoviteljem in starološkim župnikom, je dal Hildebrand Hak dne 30. januarja leta 1358 ustanovitelju dovoljenje za zidavo samostana.⁷ Otakar Blagoviški je dal za odškodnino župni cerkvi 76 oglejskih mark v užitek starološkim župnikom oziroma njihovim namestnikom, odstopil majhno posestvo, ki je bilo v bližini starološkega župnišča, daroval deset mark za misale v cerkveno uporabo in privolil še v druge določbe.⁸ Tudi patriarh Nikolaj je potrdil 13. februarja 1358 ustanovno pismo, v katerem se Otakar Blagoviški obvezuje, da bo s svojim denarjem zidal samostan klaris v Škofji Loki.⁹ Otakar Blagoviški je loški samostan s svojimi sredstvi izdatno podprl. Na pergamentni listini je na dan sv. Egidija leta 1358 potrdil, da izroča za vzdrževanje samostana 37 kmetij (sl. 2).¹⁰ Od teh so bile le štiri na območju loškega gospostva,¹¹ ostale pa v moravški, dobski, kamniški in mengeški župniji.¹² Samostan je imel svojega dobrotnika tudi v freisinškem škofu, ki je redovnicam dajal pšenico in rž.¹³ Vzrok za dobro ekonomsko stanje samostana je dejstvo, da so bili prvi ženski samostani izrazito fevdalni in so služili v prvi vrsti za preživljanje neporočenih plemiških hčera.¹⁴ Tako tudi ni slučaj, da se omenja kot prva opatinja samostana klaris v Škofji Loki sestra ustanovitelja Otakarja, Gizela (Geysel) in tudi njena hči, kot sestra Elizabeta.¹⁵

Samostanu se je priključila tudi nunska cerkev, ki je bila posvečena Devici Mariji in jo je posvetil z dovoljenjem oglejskega patriarha leta 1393 freisinški škof Bertold.¹⁶ Cerkev omenja leta 1486 Paolo Santonino in navaja, da je bil

Sl. 2. Darilna (nepristna) listina iz leta 1358

celjskih grofov Jan Vitovec.¹⁸ Celjska kronika pa postavlja ta dogodek v leto 1457.¹⁹ Vendar pa freisinski vir omenja samo škodo, ki jo je povzročil leta 1457 Jan Vitovec v vasi Bitnje,²⁰ ki leži pet kilometrov severno od Škofje Loke. Leta 1491 pa so prizadeli nunskega gospodstva gospodarsko škodo tudi uporni loški kmetje, kot pripominja freisinski škof Sikst v svojem pismu loškemu oskrbniku.²¹ V pismu navaja, da škodujejo uporni kmetje posebej še loškim redovnicam, saj je njihova zemlja ostala brez sredstev.²² Škof Sikst pa se leta 1491 v pismu pritožuje o nezglednem življenju loških klaris.²³ Piše, da je slišal o neredu v samostanu in jim grozi, da jim ne bo odrekel samo svoje materialne podpore, marveč jih bo izgnal iz Škofje Loke, če se ne bodo držale samostanskega reda.²⁴ Nova velika nevšečnost, ki je prizadela verjetno tudi nunski samostan, je bil potres, ki je dne 26. marca leta 1511 močno prizadel Škofjo Loko in njeno okolico.²⁵ V potresu so bili poškodovani stari grad pod Lubnikom, Zgornji stolp, Loški grad in hiše v mestu. Poročila o potresu navajajo, da sta bila grad pod Lubnikom in Zgornji stolp tako poškodovana, da ju niso obnovljali.²⁶ V mestu samem pa je bila med drugimi stavbami razrušena tudi hiša mestnega sodnika in hiša bivšega loškega oskrbnika.²⁷

O predpotresnem obsegu stavbe nunskega samostana in iz kakšnega materiala je bil samostan zgrajen, ni virov. Verjetno pa je bil prvi samostan klaris v Loki zgrajen pretežno iz lesa.²⁸ Valvasor omenja po ustnem izročilu, da je bil nekoč samostan zelo velik, saj naj bi bilo v njem 52 nun.²⁹ Nadalje piše, da je vojna in takrat na Kranjskem pričujoča evangelijska vera, vzela samostanu

vse dohodke s stavbami, tako da so ostale v njem samo 4 nune.³⁰ Številčno stanje nun pa se je v njegovem času izboljšalo, vendar pripominja, da še daleč ne dosega prejšnjega števila.³¹ Patriarh Franc Barbo piše septembra leta 1593 v svojem vizitatorskem poročilu, da bivajo nune v tesnem samostanu.³² Verjetno je ostala lokacija samostana s cerkvijo do danes nespremenjena. Zidave popotresne obnove z arhitekturnimi elementi, kot kasnogotski deteljičasti portal z ravno preklado in lesenim stropom (lege so stare, deske recentne), na kamnitih konzolah v spodnjem delu stavbe E (sl. 3), je danes najstarejši izpričani del samostanske stavbe.

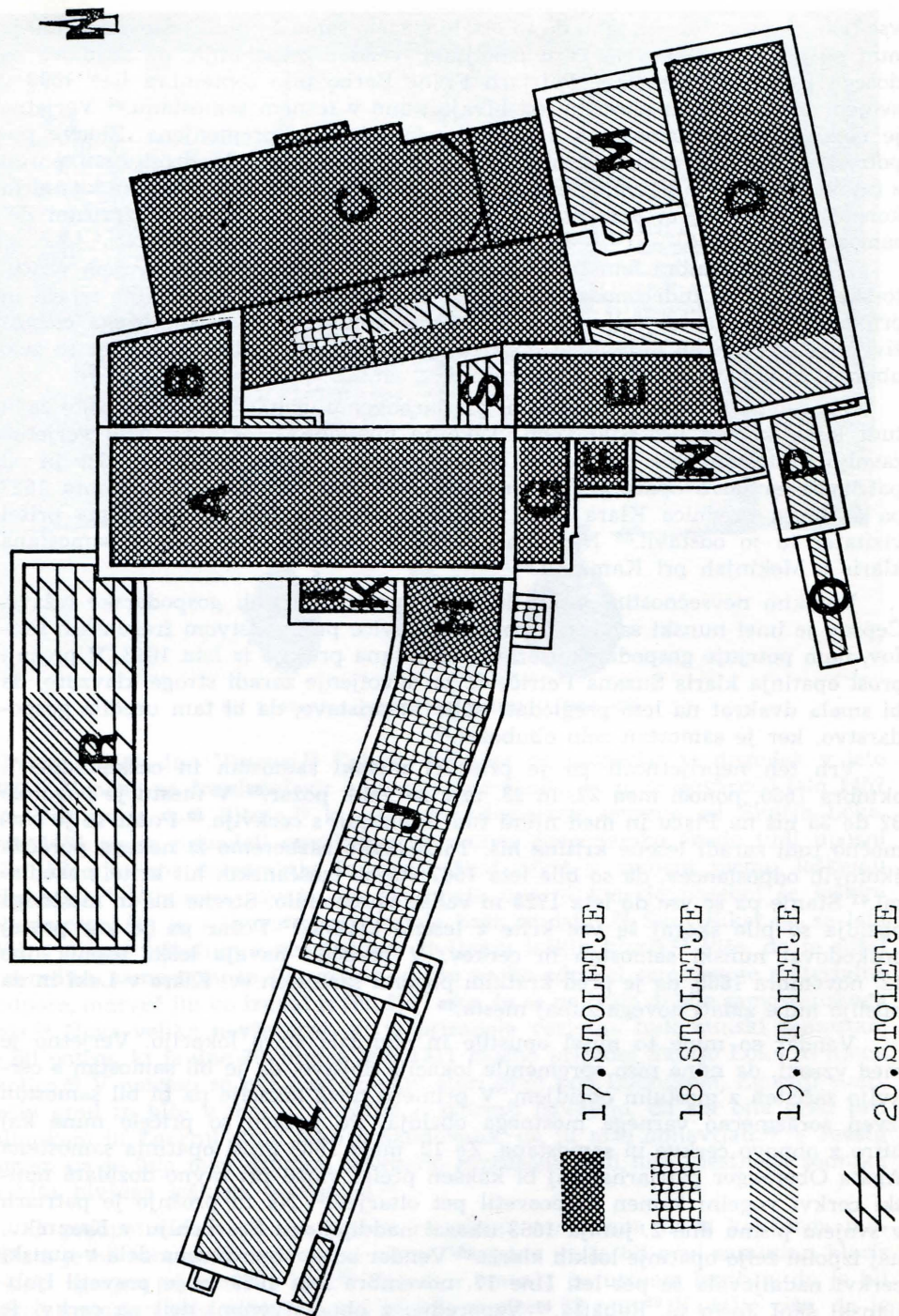
Meseca septembra leta 1593 omenja patriarh Franc Barbo v svojem vizitatorskem poročilu tudi samostan klaris.³³ V poročilu se zelo pohvalno izraža in pripominja, da lahko velja samostan sester kot vzor zaradi njihovega čistega življenja in redovne discipline. Poskrbel je za njihovo vzdrževanje, ker so zelo ubožne, in zapovedal strožjo klavzuro.³⁴

Vendar pa je kljub pohvalnemu patriarhovemu vizitacijskemu poročilu zajel tudi loške klarise protestantizem. Tako je bila dne 2. oktobra 1599 verjetno zavoljo protestantizma odstavljena opatinja loških klaris Ursula Gassar in od patriarha za novo opatinjo potrjena Katarina Holder.³⁵ Dne 23. oktobra 1627 pa se bivša prednica Klara Rizzi pritožuje patriarhu, da je nenadoma prišel vizitator in jo odstavil.³⁶ Na njeno mesto je postavil dve nuni iz samostana klaris v Mekinjah pri Kamniku.³⁷

Verskim nevšečnostim loških klaris se pridružijo tudi gospodarske težave. Čeprav je imel nunski samostan posebne pravice pod vodstvom freisinških škofov, nam potrjuje gospodarske težave samostana prošnja iz leta 1643. V prošnji prosi opatinja klaris Suzana Petričevič za dovoljenje zaradi stroge klavzure, da bi smela dvakrat na leto pregledati polje in pristavo, da bi tam uredila gospodarstvo, ker je samostan zelo obubožal.³⁸

Vrh teh neprijetnosti pa je prizadel nunski samostan in cerkev dne 7. oktobra 1660, ponoči med 22. in 23. uro, še velik požar.³⁹ V mestu je pogorelo 32 do 35 hiš na Placu in med njimi tudi samostan s cerkvijo.⁴⁰ Požar se je širil močno tudi zaradi lesene kritine hiš. Tako lahko razberemo iz nekega poročila škofovih odposlancev, da so bile leta 1567 strehe meščanskih hiš krite s skodlami.⁴¹ Stanje pa se vse do leta 1723 ni veliko spremenilo. Strehe hiš in mestnega obzidja so bile skoraj še vse krite z leseno kritino.⁴² Požar pa je kar precej poškodoval nunski samostan in cerkev. V poročilu navaja loški župnik dne 12. novembra 1660, da je pred kratkim pogorel samostan sv. Klare v Loki in da mislijo nune zidati novega zunaj mesta.⁴³

Vendar so nune to misel opustile in obdržale staro lokacijo. Verjetno je med vzroki, da nune niso spremenile lokacije dejstvo, da je bil samostan s cerkvijo zaščiten z mestnim obzidjem. V primeru nove lokacije pa bi bil samostan izven sorazmerno varnega mestnega obzidja. Po požaru so pričele nune kaj hitro z obnovo cerkve in samostana. Že 12. maja 1663 prosi opatinja samostana Agata Oberegger patriarha, naj bi kakšen prelat vložil pri ravno dozidani nunski cerkvi vogelni kamen in posvetil pet oltarjev.⁴⁴ Na to prošnjo je patriarh v svojem pismu dne 2. junija 1663 ukazal naddiakonu Scarlichiju v Kamniku, naj izpolni željo opatinje loških klaris.⁴⁵ Vendar so se obnovitvena dela v nunski cerkvi nadaljevala še pet let. Dne 17. novembra leta 1669 jo je posvetil ljubljanski škof Josip pl. Rabatta.⁴⁶ Vzporedno z obnovitvenimi deli na cerkvi je tekla tudi obnova samostana. Samostan se je tudi gospodarsko zelo opomogel.

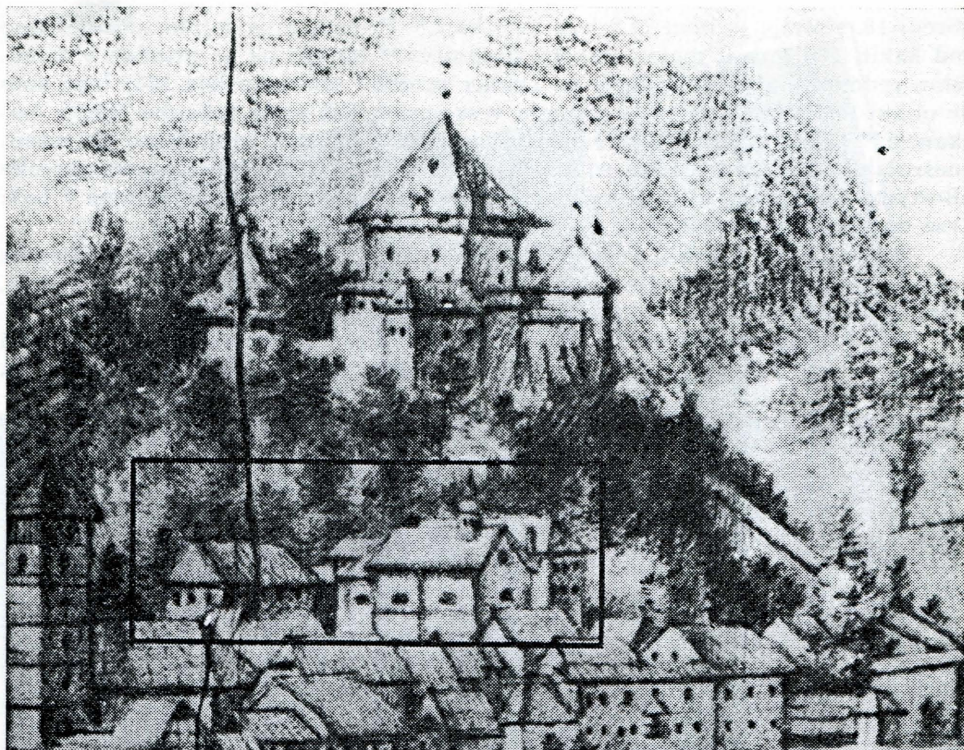
Sredi 18. stoletja je imel 77,5 hub in 5 kajž.⁴⁷ Pripadale pa so mu tudi desetine od kakih 100 hub v mejah loškega gospostva.⁴⁸ Mnogo pa so prinesle v samostan redovnice z doto. Tako je na primer pridobil samostan leta 1652 lépo doto v obliki dediščine,⁴⁹ ki jo je prinesla v samostan kot nuna Ločanka Marija Lukančič.⁵⁰ Loške klarise pa so imele pri loškem gospostvu še podporo ob raznih nesrečah.⁵¹ Ob vsem tem pa so klarise še uživale od leta 1647 ustanovo oporoke Boštjana Lukančiča, ki jo je volil za ustanovitev kapucinskega samostana v Loki vse do njegove gradnje.⁵²

Za popožarni stavbni razvoj cerkve in samostana klaris so zelo pričevalne nekatere upodobitve Škofje Loke. Te upodobitve so votivne podobe in vedute. Narejene so v različnih slikarskih in grafičnih tehnikah.

Najstarejša znana upodobitev nunskega samostana s cerkvijo je v Kroniki klaris na prvi notranji strani.⁵³ Upodobitev je naslikana v tehniki tempere na

Sl. 4. Pročelje samostana in cerkve iz leta 1662 — detajl

Sl. 5. J. W. Valvasor, Škofja Loka pred letom 1679 — detajl samostana in cerkve

papir (35 × 20 cm) in je datirana z letnico 1662, ki je na fasadi trikotniškega zaključka cerkvene strehe. Risba predstavlja v krajini stoječa ustanovitelja reda klaris sv. Frančiška in sv. Klaro. Krajino zaključuje silhueta planin. Nad samostanom in cerkvijo je z oblaki obdana Marija. Stoji na zemeljski obli, ki jo ovija kača. Upodobitev obdaja okvir z rastlinsko ornamentiko. Po tlorisni skicji (sl. 3) je razvidno, da predstavlja upodobitev pročelja samostana in cerkve iz leta 1662 (sl. 4) stavbo C, to je cerkveno fasado in stavbe B, A, I, H in E. Na cerkveni fasadi sta zgoraj upodobljena desno sv. Frančišek, levo sv. Klara. Cerkev ima lopo, ki sloni na kamnitih stebrih s kapiteli. Na desni strani, tik ob glavnem samostanskem vhodu je enoravno cerkveno stopnišče. Stavba B je prislonjena na stavbo A (sl. 3), ima glavni vhod s portalom in je dvoetažna. Na koncu stopnišča glavnega vhoda je glavni vhod v samostan s kasnogotskim portalom. Stavba A ima današnjo višino, to je tri etaže in pritličje (klet). Na fasadi stavbe A (sl. 3) je med prvo in drugo etažo med okni v steno vzidan kamniti relief »Križanega« iz leta 1550. Na risbi smo ga označili s krogom (sl. 4). Mesto reliefa je še danes nespremenjeno!⁵⁴ V ozadju stavbe A je vidna stavba I (sanitarije) in stavba H ter E. Stavba H je enako visoka kot stavba A in ima zgoraj polkrožno zaključen stranski vhod s stopniščem. Strehe so krite s škodlami. Obseg samostana s cerkvijo nam kaže tudi risba (sl. 5), ki je bila za predlogo bakrorezu Valvasorjeve upodobitve Škofje Loke.⁵⁵ Risba je nastala pred letom 1679 (fotografski posnetek risbe ima Loški muzej, Škofja Loka). Na risbi so

upodobljene stavbe A, E, D in cerkev (sl. 3). Stavbo B, ki je bila nižja od stavbe A, zakriva pod njo stoječa hiša s streho. V ramenih stavbe E in D pa je vidna streha nekega nižjega poslopja, ki je bil v sklopu samostana. Samostanska cerkev je imela dvoosno ladjo in enoosni prezbiterij, ki je bil zaradi konstrukcije strehe tristranično zaključen.

Nadaljnji stavbni razvoj samostana je zaznaven na upodobitvi iz leta 1697 (sl. 6). Prospekt gradu in mesta s samostanom je naslikal Valentin Gappnig v tehniki gvaša 50×21 cm (negativ posnetka hrani Loški muzej, Škofja Loka). Na upodobitvi je vidno, da je stavba B (sl. 3) dvignjena do višine stavbe A. Torej so nadzidali stavbi B eno nadstropje in jo z novo konstrukcijo strehe strnili s stavbo A v enotno stavbno maso. Na upodobitvi samostana pa je zaznavna še ena novost, pokriti arkadni hodnik, ki teče ob notranji fasadi stavbe E in D. Ladja in prezbiterij cerkve pa sta ostala nespremenjena.

Na osnovi teh slikovnih upodobitev in gradbenih detajlov v samih stavbah samostana je obsegal samostan v 17. stoletju naslednje stavbe: trietažno stavbo A in v višini treh etaž visoki stavbi B in H; nadalje enoetažni stavbi s pritličjem E in D, v katerih ramenih je bilo neko manjše poslopje in pomožne stavbe F, G, I ter cerkev s stranskimi prostori. Stavbe, ki so tvorile samostan in cerkev, so bile nameščene tako, da so tvorile obod, v katerih sredini sta bili dve dvorišči (sl. 3).

Sl. 6. Valentin Gappnig, Škofja Loka 1697 — detail samostana in cerkve

Sl. 7. Neznani slikar, Skofja Loka po letu 1698 (votivna podoba) — detajl samostana in cerkve

Tudi na votivni podobi Škofje Loke (sl. 7) (olje, platno, 100×156 cm, signature ni, po napisu nastala po letu 1698 iz podružne cerkve v Sopotnici, last Loški muzej, Skofja Loka) ni opazna kakšna večja sprememba na samostanu. Izjema je samo arkadni hodnik, ki je bil na upodobitvi na sl. 6 ob notranji fasadi stavbe E in D, na tej podobi pa nekako izgine. Gradbene spremembe pa so zaznavne na samostanski cerkvi. Prezbitერიj je bil pravokotno zaključen in podaljšan za eno os. Vzporedno s podaljšanjem prezbitერიja se je spremenila tudi konstrukcija njegove strehe. Zravnali so sleme in podaljšali streho. Sočasno s prezidavo prezbitერიja so obnovili fasade.

O stavbnem razvoju nunskega samostana iz 18. stoletja je malo slikovnih pričevanj. Tako je ohranjena risba (kroki) Škofje Loke iz leta 1713 (P. Blaznik, n. d. str. 342), na kateri je brez nadržnosti upodobljen samostan s cerkvijo. Gradbena dela na samostanu naj bi bila po omembi leta 1717.⁵⁶ Kronika klaris poroča, da so večja gradbena dela na samostanu in v notranjosti cerkve izvajali iz velike dote zadnje opatinje klaris Marije Serafine Warnuss med leti 1760—1778. V tem času so sezidali zahodno krilo J, ki je podaljšek krila H (sl. 3). Ta gradbena dela pa so tudi zadnja dela na samostanu klaris.

Kot smo omenili, so klarise zaradi svojega reda zapadle pod cerkveno reformo Jožefa II. Leta 1778 so jim ukazali, naj odprejo trivialno šolo. Izgovarjale pa so se na klavzuro, kor in prostor.⁵⁷ Vzroki pa so verjetno bili drugi. Klarise so vzdrževale vzgojni zavod za plemiške hčere⁵⁸ in svoje gojenke! To je raz-

vidno tudi iz popisa inventarne komisije iz leta 1782, v katerem se omenja v samostanu kot prostor tudi internat. Kljub prošnjam je samostan klaris dobil 29. I. 1782. leta odlok o razpustitvi samostana. Kronika klaris piše, da sta prišla 23. II. 1782 v samostan cesarski komisar Kajetan Edl. V. Petteneck in Mihael Uselman in popisala samostansko imetje.

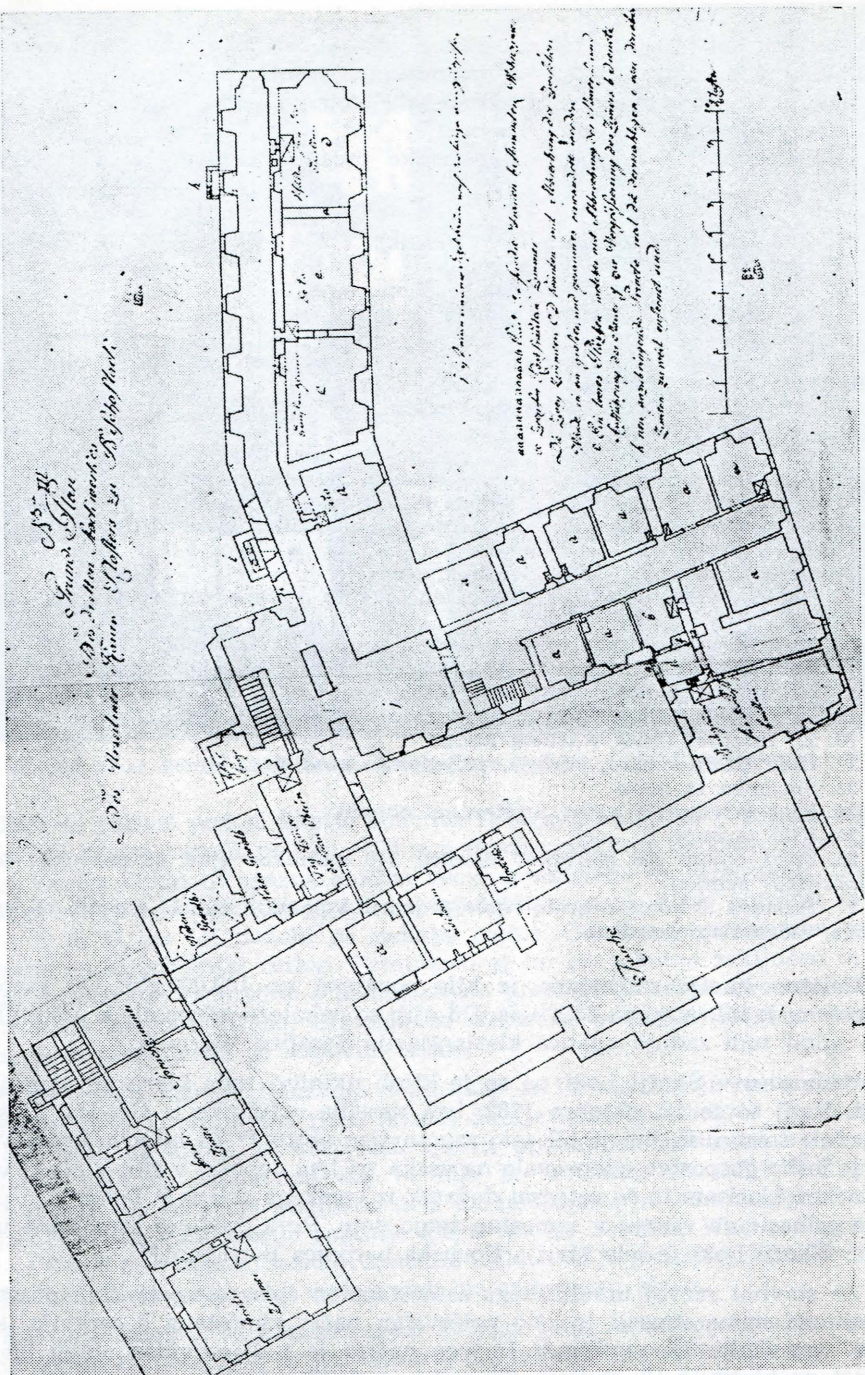
Popis izkazuje naslednje samostanske prostore z inventarjem⁵⁹ (popis je nepopoln):

1. Oddelčna soba (mnogo slik in plastik).
2. Normalna šola ? (klopi in tabla).
3. Internat, soba (omara za obleko, klopi, tabla).
4. Spalnica dekliškega internata (4 postelje).
5. Shramba za sadje.
6. Refektorium (edina velika soba), (omara za kruh in slike; Umivanje nog, Zadnja večerja, Sv. Frančišek, Sv. Klara).
7. Poleg refektoriuma je na steni železna stenska ura.
8. Pekarna (miza za kruh).
9. 10. Bolniški sobi (2 postelji, 2 naslonjača, miza iz trdega lesa, slika).
11. Stara spalnica (omara, v kateri so stari glasbeni instrumenti).
12. Ob vhodu je bila miza iz trdega lesa in slika sv. Rozalije.
13. Govornica, jedilna omara iz trdega lesa, jedilna miza in 9 z usnjem oblečenih stolov).
14. Desna dvoriščna soba (klečalnik, omara).
15. Velika posebna soba (ležišče, zelene zavese, kanape, turška preproga, omara za obleko).
16. Spovedna soba (črna knjižna omara, predalnik, naslonjač, stoli).
17. Soba za kaplana (postelja, vzglavnik iz usnja, klečalnik, stoli).
18. Mežnarija (slaba postelja, slamnjača, ura).
19. Internat (postelja, modroci, kovinske vzmetnice, klečalnik).
20. 21. Internat (mize v trdem lesu).
22. Hlev (stara omara, skrinja, poljedelsko orodje).
23. Shramba za meso.
24. Klet za vino (20 sodov z železnimi obroči).
25. Klet za zelje.
26. Žitna omara (93 mernikov pšenice, 110 mernikov ajde, 88 mernikov prosa, 200 mernikov semen).
27. Pristava (3 konji, 8 krav, 1 tele, 6 dobrih volovskih voz, 14 senenih vil, samokolnica, ročna slamoreznica).

Celotno imetje samostana je bilo ocenjeno na 100.000 gld. Ob razpustu samostana je bilo v njem 23 klaris. Od njih so nekatere prestopile k uršulinkam, med njimi tudi zadnja opatica klaris Marija Serafina Warnuss.

Samostan v Škofji Loki pa se je kljub ukinitvi reda klaris še naprej obdržal. Vanj so se 12. oktobra 1782. leta naselile uršulinke iz Gradca, ki so se posvečale šolstvu in jim je bil zato zagotovljen obstoj.⁶⁰ Za njihovo vzdrževanje jim je loško gospostvo odobravalo na vsaka tri leta deputat v žitu v enaki višini kot nekoč klarisam in še ustrezni dodatek iz verskega sklada.⁶¹ Poleg tega pa so nune prinesle ob vstopu v samostan svojo doto. Prva prednica samostana uršulinke v Škofji Loki je bila Marija Emerika baronica Batthyani.⁶²

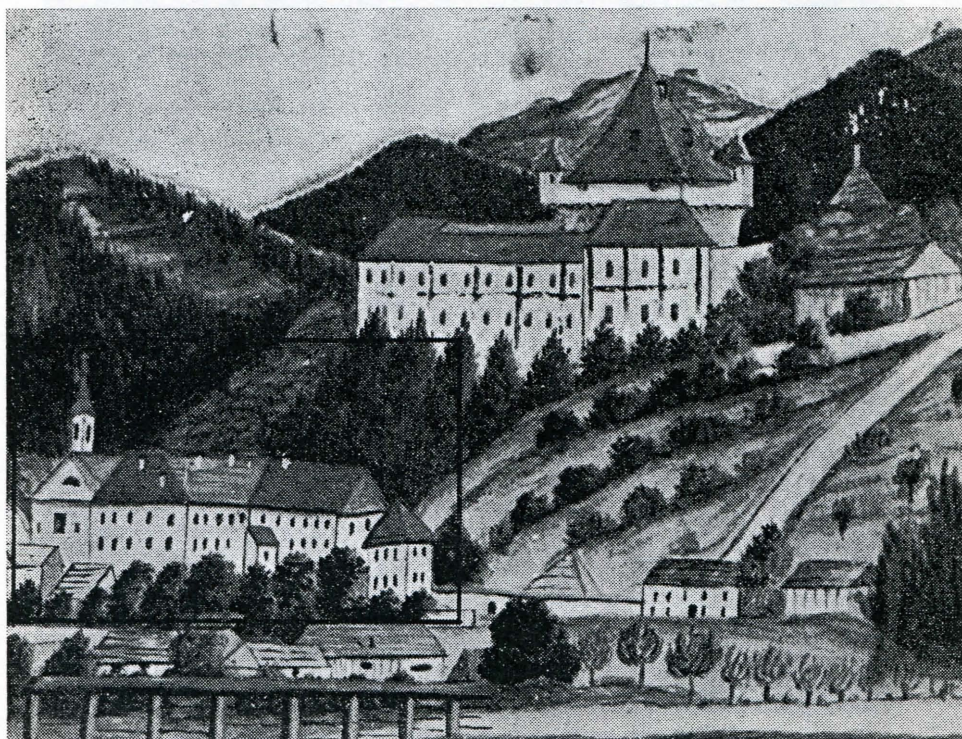
Za stavbni razvoj uršulinskega samostana in opisa samostanskih prostorov po njihovi namembnosti je zelo pričevalen načrt samostana s cerkvijo, ki je nastal v začetku 19. stoletja.⁶³ Iz tega načrta je tudi razviden obseg bivšega samostana klaris iz 18. stoletja. Ta načrt je služil uršulinkam za predelavo nekaterih prostorov in samostanskih celic, saj so uršulinke takoj pričele s trivialno

Sl. 8. Posnetek druge etaže samostana s cerkvijo (začetek 19. stoletja)

šolo. Načrt sestavlja šest listov: prerez stavbe A (sl. 3), načrt ostrešja z dimniki, tloris samostanskih stavb in posnetek treh etaž, vključno s samostansko cerkvijo. V načrtu je nepravilno označeno, da ima samostan štiri etaže. Samostan ima zaradi sestave in razgibanosti terena pri nekaterih stavbah pritličje ali pa kletne prostore, nato prvo, drugo (sl. 8) in tretjo etažo (sl. 9).

Na osnovi teh načrtov je bila namembnost samostanskih prostorov naslednja (sl. 3). Stavba A je imela v pritličju dve dolgi plitvi kleti (leva ima kamniti portal z letnico 1822 in lepo kovana železna vrata) in še eno manjšo klet, ki pa je že v višini zemeljske površine. V prvi etaži so bile samostanska jedilnica, kuhinja, bolniška soba in hodniki. V drugi in tretji etaži so bile nunske celice in spalnice za gojenke (internat). Stavba B je imela v pritličju stopnišče z glavnim vhodom in dve sobi. V prvi etaži sta bili velika soba in hodnik. Druga etaža je imela tri sobe. V tretji etaži pa so bile nunske celice in sobe za gojenke. Stavba D (zunanja šola, Klovbovska ul. 2) je vzdana v grajsko pobočje. V pritličju je bila mežnarija, soba za spirituala in kaplana. Prva etaža je imela veliko spraševalno sobo in še štiri sobe. V drugi etaži pa so bile učilnice zunanje šole. To etažo so zgradile uršulinke okoli leta 1800 in je to njihova prva večja gradbena dejavnost na samostanu po ukinitvi reda klaris. Stavba E ima v pritličju dva prostora. Eden od njiju je soba, ki ima lesen strop na kamnitih konzolah in kasnogotski deteljčasti portal z ravno preklado. Ta soba je danes najstarejši izpričani del samostana. V prvi etaži je bila dnevna soba nune prednice in še

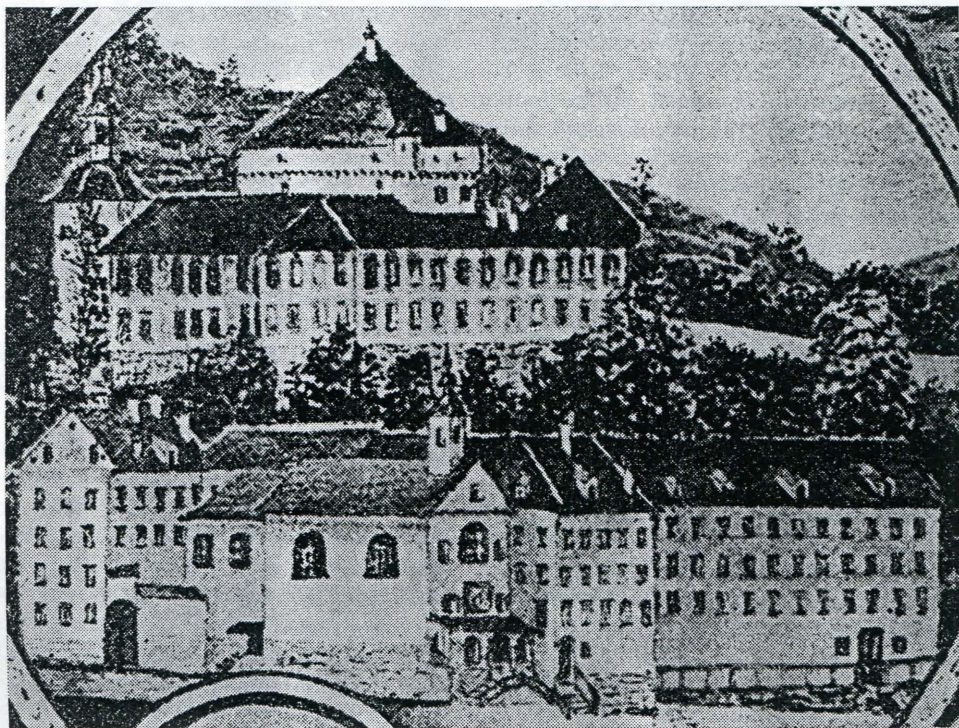

Sl. 10. Janez Potočnik, Škofja Loka leta 1838 (veduta) — detajl samostana in cerkve

dve sobi. Druga etaža pa je imela tri sobe. V dveh sta bili garderobi. Stavba F je prizidek, ki ima v višini prve etaže majhen prostor s kamnitim portalom iz 17. stoletja. V stavbi G je bilo stopnišče za prvo, drugo in tretjo etažo. Stavba H je zaradi terena brez pritličja. V prvi etaži je bila kuhinja, v drugi sobe in v tretji hodnik nunske celice. Stavba I pa je segala v višino vključno do prve etaže. V njej so bile sanitarije. Stavba J je podaljšek stavbe H in je imela v pritličju stopnišče z vhodom, v prvi in drugi etaži pa razne delovne prostore in sobe. V tretji etaži pa so bile nunske celice. Stavba C, cerkev je imela pet oltarjev in v ladji dve plitvi kapeli. Na desni strani cerkve je bila v pritličju zakristija, auditorium in del pokritega arkadnega hodnika. V prvi etaži so bili trije prostori. V drugi etaži je bila samostanska lekarna, auditorium in celica.

Nadaljnji stavbni razvoj nunskega samostana je bil vse do leta 1839 brez sprememb. To nam tudi kažeta dve predlogi: Franciscejski kataster⁶⁴ in veduta Škofje Loke (sl. 10). Veduto je narisal Janez Potočnik, risba s tušem in gvaš (27,5 × 41,6 cm), signirano 1839. Risbo hrani Loški muzej — Škofja Loka. Na obeh predlogah je obseg samostana nespremenjen. Od leta 1839 pa so zaradi živahne prosvetne dejavnosti, povečanja števila učenk v notranji šoli (internat), izboljšanja gmotnega položaja loških uršulink pričeli s široko gradbeno dejavnostjo na uršulinskem samostanu in gospodarskih poslopijih.

Kronika uršulink poroča, da so bile leta 1840 vse samostanske stavbe prekrita z opeko in so bile nanovo pozidani hlevi ter svinjaki. Leta 1845-46 pa so

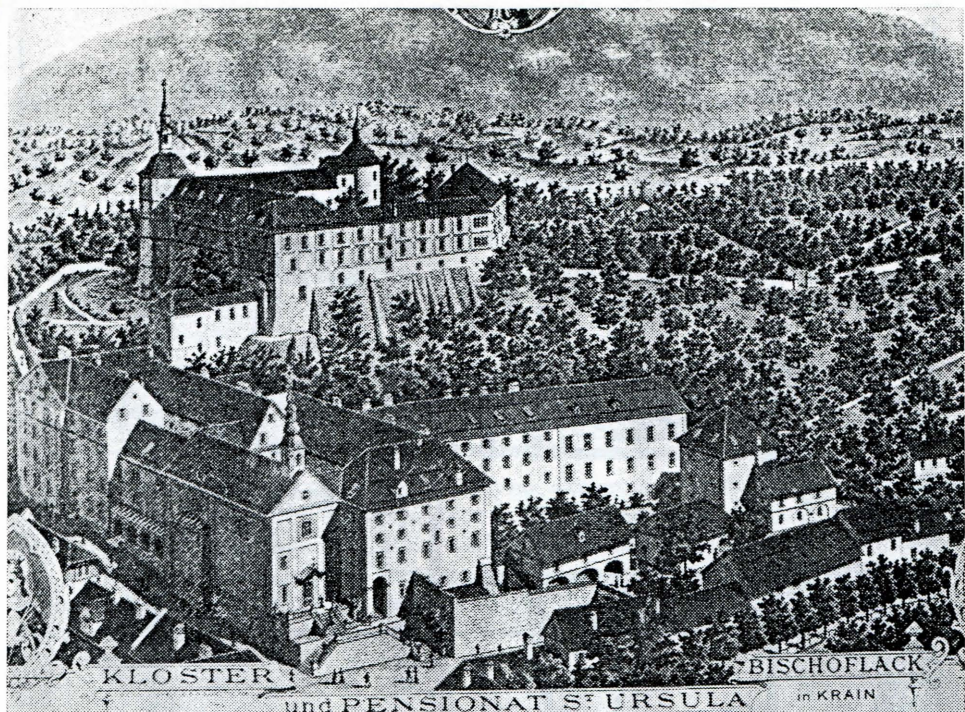

Sl. 11. Škofja Loka pred letom 1892, prospekt samostana sv. Uršule — detajl samostana s cerkvijo

obzidale z visokim zidom samostanski vrt. Iz denarnega darila markiza Feliksa Gozanija (Gozzanija) v zahvalo, ker mu je nuna prednica pomagala iz skrajne bede, so zgradili na mestu današnje stavbe R (sl. 3) »vrtno hišico« kot govorilnico, da obiski niso kršili samostanske klavzure. Iz njegovega darila so uršulinke tudi prezidale leta 1851 kuhinjo v stavbi A in H. Postavile so velik štedilnik in obnovile sanitarije ter razširile stavbo J tako, da so ji prizidale stavbo K (sl. 3). Leta 1870-71 (?) je loški stavbenik Giovanni Batt. Molinaro prizidal k stavbi J trietažno stavbo L s stranskimi prostori na južni strani (danes je odstranjeno stopnišče, ki je vodilo iz druge etaže na dvorišče, sanitarije ob stavbi H in na zahodni strani stavbe L prizidan prizidek za električno dvigalo). Leta 1876 so nadzidali zid zunanje šole za dve klaftri in popravili stopnišče. Molinaro pa je leta 1884 samo nadzidal zunanji šoli Klobovsova ul. 2, stavba D (sl. 3) in stavbi E tretjo etažo in ji s tem dal današnjo višino.⁶⁵ Načrt nadzidave tretje etaže je signiran: John. Bst. Molinaro, 10. juni, 1883.⁶⁶ Takratni obseg uršulinskega samostana s cerkvijo (posebno zunanje šole, stavba D) in podobo trietažne stavbe L (sl. 3) nam ponazarja prospekt samostana sv. Uršule (lito-grafija — sl. 11).

Ker je naraščalo število gojenk v internatu in je v samostanu primanjkovalo prostora, so uršulinke pomislile na loški grad. V imenu uršulinskega samostana je nuna prednica Benedikta de Renaldy po predhodnem strokovnem ogledu podpisala z lastnikom loškega gradu Baumgartnerjem kupno pogodbo. Dogovorjeno vso, deset tisoč goldinarjev, so nune izplačale bivšemu lastniku gradu dne 31. decembra leta 1890. Kronika uršulink II. piše, da so nune takoj pričele z obnovo gradu.⁶⁷ Da bi povezali nunski samostan z gradom, je napravil stavbni mojster in arhitekt Wilhelm Treo iz Ljubljane 11. junija 1891 načrt,⁶⁸ ki je bil žal izveden v skromnejši obliki (noben okrasni secesijski poudarek z načrta ni bil uresničen). Tako so povezali samostan z gradom s stavbama O in P (sl. 3), v katerih so bila stopnišča. Sočasno je stavbni mojster in arhitekt Wilhelm Treo sezidal stavbo N in samo podaljšal stavbo D (zunanjo šolo), kateri ni sezidal tretje etaže. Leta 1892 je v 6 mesecih 70 kaznjencev iz Ljubljane rušilo glavni grajski stolp (danes so na nenavaden način prezentirani njegovi temelji). Na lokaciji od grajske kapele do okroglega stolpa (v katerem so bile nekoč grajske ječe), so nune namesto prejšnjih hlevov in drvarnic zgradile sobo za razvedrilo samostanskih gojenk in na dvorišču nov zidan hodnik za sprehode. Prezidale so tudi ostala poslopja gradu, obnovile grajsko kapelo in leta 1894 obnovile okrogli stolp. O namembnosti grajskih prostorov nadrobneje govori Kronika uršulink II.

Leta 1895 je potres poškodoval samostan in cerkev. Uršulinke so leta 1898 obnovile stavbo L (sl. 3), ki je bila zidana leta 1870-71 ? tako, da so namesto treh etaž naredile dve. Tako so dobile dva obsežna prostora. Leta 1898 so 22. junija naslovile tudi okrajnemu glavarstvu v Kranju prošnjo, da nameravajo zgraditi novo stavbo za stanovanje duhovnikov in prizidati molitvene kore na zahodni strani samostanske cerkve. Ohranjeni so načrti, delo stavbnega mojstra in arhitekta Wilhelma Trea, signirani 28. junija 1898.⁶⁹ Po teh načrtih so v uršulinskem samostanu v letih 1898 do 1903 sezidali ob Klobovski ulici med zunanjo šolo in cerkvenim prezbiterijem trietažno stavbo M s pritličjem (stanovanje za duhovnike in v pritličju zakristijo), povezovalni hodnik — stavbo S (sl. 3) in cerkvene kore. Ob izkopu terena za njihove temelje so našli baje človeške kosti. Obseg uršulinskega samostana pa je prikazan iz upodobitve na

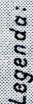
Sl. 12. Benoit, graver, S.R.VE. Barbette — Paris 1903, Uršulinski samostan

Prospektu za šolsko leto 1903/04 (sl. 12). V letu 1904 je okrasil cerkveno fasado slikar Jebačin. Na gradu so leta 1906/7 zaradi pomanjkanja prostorov nad dvorano v penzionatu nadzidali eno nadstropje. Načrt za nadzidavo je narisal nečak Giovannija Batt. Molinara, Angelo.⁷⁰ Zadnja velika gradbena dejavnost v uršulinskem samostanu je bila v letih 1912-13. Takrat so namesto vrtné hišice, ki je bila govorilnica za obiske, zgradili po načrtih Angela Molinara stavbo R (sl. 3).⁷¹ V njej je bila spalnica za nune novinke in obednica za samostansko družino. Obseg samostana je ostal do druge svetovne vojne nespremenjen. Na samostanskih stavbah so opravljali samo vzdrževalna dela. Namembnost in velikost samostanskih stavb je prikazana na načrtu (sl. 13). Večjo gradbeno delo v cerkvi so napravili leta 1934, ko so nunski kor za redovnice prezidali v kapelo.

Leta 1941 je nemški okupator pregnal uršulinke iz gradu in samostanskih prostorov. V samostan so se vrnile po končani vojni 16. julija 1945. Leta 1961 pa so se uršulinke preselile v Ajmanov grad (Sv. Duh št. 54) zaradi razlastitve premoženja »Konventa uršulink v Škofji Loki«.⁷²

Danes je v gradu Loški muzej. V stavbah uršulinskega samostana so stranke, del prostorov posedujejo še uršulinke (ker vzdržujejo samostansko cerkev) in Slovenski etnografski muzej iz Ljubljane, ki ima v nekaterih stavbah svoj depo.

Zazidava med Blaževu in Klobovsro
ulico

Sl. 13. Načrt samostana s cerkvijo iz leta 1955 (posnel in risal ing. Viktor Accetto)

— Čeprav sta listini iz leta 1352 (ustanovna listina samostana klaris) in listina iz leta 1358 (darilna listina ustanoviteljja samostana Otakarja, v kateri izroča samostanu 37 kmetij) nepristni, potrjujejo druga pisana pričevanja, kot patriarhova potrditev ustanovnega pisma dne 13. II. 1358 ali privolitev staro-loškega župnika Haka po šestletnem dogovarjanju z ustanoviteljem samostana z dne 3. I. 1358 za zidavo samostana, da so pričeli z zidavo nunskega samostana klaris v Škofji Loki leta 1358. Torej sta letnici v nepristnih listinah ustrezni.

— Prostor z lesenim stropom na kamnitih konzolah in s kasnogotskim kamnitim portalom v pritličju stavbe E (sl. 3) je najstarejši vidni ohranjeni del samostanske stavbe.

— Najstarejša znana upodobitev nunskega samostana s cerkvijo je datirana z letnico 1662. Upodobitev je naslikana na prvi notranji strani Kronike klaris. Kronika klaris pa je nedvomno prvorazredni spomenik umetnostne knjižne vezave.

— Arhitektura samostana je oblikovno skromna. Kljub precejšnji gmotni moči se red ni zanimal za ambicioznejše arhitekturno oblikovanje. Arhitekturna pomembnost za zgodovino stavbarstva nunskih samostanov je v dokumentirani namembnosti in notranji organizaciji prostorov. Prav tako je pričevalen stavbni razvoj od pozidav stavb v principu dvora v 17. stoletju do svobodne razvejane stavbne razporeditve v 19. stoletju.

Opombe

1. M. Pivec-Stele, Starejši ženski samostani v Sloveniji, *Kronika slovenskih mest* 7, 1940, str. 152, navaja, da so klarise drugi red sv. Frančiška Asiškega. Red sta ustanovila leta 1212 sv. Frančišek in sv. Klara. Noša klaris pri nas je bila: rjav habit, plašč in črn pajčolan. Noša je upodobljena v loški uršulinski kroniki (pravilno v Kroniki klaris) in na hodnikih (?). Pri nas so imele šest naselbin: v 14. stoletju Mekinje, Št. Vid ob Glini, Celje in Škofja Loka; v 17. stoletju še Ljubljana in Gorica. — 2. A. Koblar, Drobtinice iz furlanskih arhivov, *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko (IMDK)* 1, 1891, str. 8. — 3. P. Urankar, Kamniški okraj v preteklosti, *Na bregovih Bistrice*, Kamnik 1938, str. 62. — 4. P. Urankar, *prav tam*. — 5. Listina je nepristna. Nepristna je tudi darilna listina iz leta 1358, v kateri Otakar Blagoviški izroča samostanu 37 kmetij. Obe listini sta nepristni zaradi nekaterih paleografskih nadrobnosti. Hrani ju samostan uršulink, Sv. Duh 54, Škofja Loka. Kronika klaris pa omenja, da sta se stari listini izgubili oziroma bili uničeni v požaru. Tudi J. W. Valvasor, *Die Ehre des Herzogthums Crain*, 1689, XI, str. 35, 36, navaja, da ni znan ustanovitelj samostana. Ohranjeni listini je pridobila za samostan (kot poroča samostanska kronika) opatinja Marija Serafina Warnuss 30. maja 1778. Verjetno je pridobila listini v upanju, da se bo samostan skliceval nanju v nevarnosti, ki mu je grozila ob cerkveni reformi Jožefa II. Klarise so bile kontemplativni red, saj se niso ukvarjale z nego bolnikov ali šolstvom in jim je zato grozila ukinitve in razpust samostana. Nepristne listine pa se pojavljajo že zelo zgodaj. Tako na primer J. Barle, Kronologična vrsta velesovskih prednic, *IMDK* 4, 1894, str. 238, navaja, da je velesovska prednica Jera Lindeška (velesovski samostan je bil ustanovljen leta 1239) naprosila freisinškega škofa Bertolda, da je dal 24. novembra 1402 napraviti v Loki prepis ustanovnega pisma velesovskega samostana. — 6. P. Blaznik, *Škofja Loka in loško gospostvo (973–1803)*, Škofja Loka 1973, str. 106. — 7. A. Koblar, Drobtinice iz furlanskih arhivov, *IMDK* 3, 1893, str. 185. — 8. Stiftungsbrief des Klosters st. Clara zu Lack, *Mittheilungen des Historischen Vereins für Krain* 15, 1860, str. 81, 82; na tem mestu opozarjamo na napačno citiranje virov v sestavku

F. Pokorna, *Loka, Dom in svet*, 1894, str. 659 in 660. Str. 659: »Dovoljenje za zidavo samostana starološkega župnika Hilbrandusa Haka — ustanovitelj Otokarju...« (Mitth. des Hist. Ver. für Krain, 1680, str. 82) je pravilno A. Koblar, *IMDK* 3, 1893, str. 185; — str. 666: »Soglasje in pogoji za zidavo samostana med starološkim župnikom Hakom in Otokarjem...« (A. Koblar, *IMDK*, 1893, str. 246) je pravilno Mitth. des Hist. Ver. für Krain 15, 1860, str. 81, 82. — 9. A. Koblar, *IMDK* 3, 1893, str. 21. — 10. Ta nepristna darilna listina Otokarja Blagoviškega samostanu klaris iz leta 1358 ima tri pečate; zanje navaja F. Pokorn, *n. d.*, str. 660, da je prvi pečat župnika Otokarja Blagoviškega, drugi pečat njegovega strica Gebharda, kaplana sv. Janeza oltarja, in tretji, okrogli, pečat mesta Kamnika. — 11. P. Blaznik, *n. d.*, str. 107. — 12. Nepristna darilna listina iz leta 1358. — 13. P. Blaznik, *n. d.*, str. 107. — 14. B. Grafenauer, *Zgodovina slovenskega naroda* II, Ljubljana 1965, str. 259. — 15. P. Blaznik, *n. d.*, str. 107. — 16. *Mittheilungen des Historischen Vereins für Krain* 15, 1860, str. 82. — 17. *Die Reisetagebücher des Paolo Santonino 1485—1487*, Aus dem Lateinischen übertragen von Rudolf Egger, Klagenfurt 1947, str. 83. — 18. J. W. Valvasor, *Die Ehre*, str. 35, 36. — 19. *Kronika grofov celjskih*, Prevedel in z opombami opremil Modest Golia, Maribor 1972, str. 54. — 20. P. Blaznik, *n. d.*, str. 80. — 21. P. Blaznik, *n. d.*, str. 143. — 22. P. Blaznik, *n. d.*, str. 143. — 23. P. Blaznik, *n. d.*, str. 246. — 24. P. Blaznik, *prav tam.* — 25. P. Blaznik, *n. d.*, str. 156. — 26. P. Blaznik, *prav tam.* — 27. P. Blaznik, *n. d.*, str. 157. — 28. To domnevo podpiramo s sledečim podatkom: Leta 1704 je bila podprednica (samostana v Velesovem) Marija Ana Gandini. Samostan je bil ta čas še »skoraj čisto lesen« (A. Koblar, Drobtnice iz furlanskih arhivov, *IMDK* 4, 1894, str. 19). — 29. J. W. Valvasor, *Die Ehre*, str. 35, 36. — 30. J. W. Valvasor, *prav tam.* — 31. J. W. Valvasor, *prav tam.* — 32. J. Gruden, *Zgodovina slovenskega naroda*, zv. 5, 1915, str. 809. — 33. J. Gruden, *prav tam.* — 34. J. Gruden, *prav tam.* — 35. A. Koblar, *IMDK* 3, 1893, str. 246. — 36. A. Koblar, *prav tam.* — 37. A. Koblar, *prav tam.* — 38. A. Koblar, *prav tam.* — 39. P. Blaznik, *n. d.*, str. 314. — 40. P. Blaznik, *prav tam.* — 41. P. Blaznik, *n. d.*, str. 313. — 42. P. Blaznik, *prav tam.* — 43. A. Koblar, *IMDK* 1, 1891, str. 30. — 44. A. Koblar, *IMDK* 3, 1893, str. 247. — 45. A. Koblar, *prav tam.* — 46. A. Koblar, Škofja Loka, *Dom in svet*, 1891, str. 124. — 47. P. Blaznik, *n. d.*, str. 339. — 48. P. Blaznik, *n. d.*, str. 341. — 49. P. Blaznik, *n. d.*, str. 329. — 50. A. Koblar, *IMDK* 3, 1893, str. 246, 247. — 51. P. Blaznik, *n. d.*, str. 341. — 52. P. Blaznik, *n. d.*, str. 341, 342. — 53. Samostan uršulink, Sv. Duh 54, Škofja Loka. *Kronika klaris* (35 × 20 cm) ima bogato v usnje reliefno odtisnjeno in zlačenno vezavo (koilanaglifni tisk). Na prvi strani platnic je podoba v medaljonu naslikanega sv. Franciška; ob robu pa so v trikotnikih naslikane glavnice puttov. Enaka poslikava je tudi na drugi strani, kjer je v medaljonu upodobljena sv. Klara. Pričetek pisanja kronike je leto 1683, vendar je na naslovni strani pripomba, da kronika zajema dogodke od leta 1633 dalje. Kronika obsega strani od 5 do 92; v njej je tudi mrliška knjiga, str. 7—88. V to *Kroniko* so svojo kroniko pisale tudi uršulinke od 1782. do 1891. leta. *Kronika uršulink* zavzema strani od 97 do 222; mrliška knjiga pa je od strani 89 do 163. — 54. Relief »Križanega« so naročile loške klarise, kar ugotavljamo z naslednjim: Če primerjamo oblačilo sv. Klare, ki je upodobljena v Kroniki klaris na prvi notranji strani, z oblačilom Marije na reliefu »Križanega«, vidimo, da sta obe oblečeni v habit, plašč in pajčolan. To pa je noša klaris. Relief je vzidan zelo visoko na severni fasadi stavbe A (sl. 3) in zaradi višine ni bilo mesto reliefa preneseno. Relief je datiran z letnico 1550; to pa je tudi letnica obnove samostana ali nadzidave stavbe A. E. Cevc, Rezbar Hans iz Loke in relief Križanja na nunskem samostanu, *Loški razgledi* 13, 1966, str. 67 ugotavlja: »Gre za razmeroma precej velik relief Križanega z Marijo in Janezom Evangelistom, ki je izklesan, kakor vse kaže, iz temnordečega peščenjaka.« Na str. 71 E. Cevc nadaljuje: »Dodajmo še, da je temnordeči kamen, iz katerega je relief izklesan, v našem gradivu nekoliko nenavaden. Gotika je porabljala rumenosivi peščenec, renesansa je pridružila še apnenec in marmor. Ni izključeno, da sta se naročnik in kipar hotela s tem kamnom približati zamolklemu tonu bronca, ki je bil prav v plastiki severne renesanse zelo priljubljen.« To domnevo moremo sedaj popraviti. Ob natančnejšem ogledu reliefa »Križanega« smo ugotovili, da je relief izklesan iz rumeno sivega peščenca in nato vijoličasto obarvan. — 55. J. W. Valvasor, *Topographia Ducatus Carnioliae moderna*, 1679, plošča 21; J. W. Valvasor, *Die Ehre*, str. 35. Upodobitev Loke in samostana

pa se v Topografiji in Slavi razlikujeta po manjših podrobnostih. — 56. A. Koblar, Skofja Loka, *Dom in svet*, 1891, str. 124. — 57. P. Blaznik, n. d., str. 392. — 58. J. Gruden, *Zgodovina slovenskega naroda*, zv. 4, 1914, str. 682. — 59. Samostan uršulink, Sv. Duh 54, Skofja Loka. — 60. *Jahresbericht des Ursulinen-Mädchen Pensionates in Bischoflack über das Schuljahr 1903/04.* — 61. P. Blaznik, n. d., str. 393. — 62. *Kronika uršulink.* — 63. Državni arhiv Slovenije, mapa V. št. 89. — 64. Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota v Skofji Loki (ZAL, Šk. L.), Franciscejski kataster, Skofja Loka, 1825. — 65. F. Stukl, Stavbenik Janez Krstnik Molinaro, *Loški razgledi* 16, 1969, str. 220. — 66. ZAL, Šk. L., fasc. 105 (načrt in prošnja prednice uršulink okrajnemu glavarstvu v Kranju za dozidavo še enega nadstropja). — 67. Samostan uršulink, Sv. Duh 57, Skofja Loka, *Uršulinska kronika* II. Kronika je vezana v usnje (30 × 24 cm) in obsega strani od 1 do 145 ter opisuje dogodke od leta 1891 do 1927; opremljena je tudi s slikovnim gradivom. — 68. ZAL, Šk. L., fasc. 105; F. Stukl, Gradivo za stavbno zgodovino loškega gradu, *Loški razgledi* 24, 1967, str. 64. — 69. ZAL, Šk. L., fasc. 105 (načrti obsegajo tloris cerkve, nove stavbe M, kore, povezovalnega hodnika S in zunanje šole ter prošnjo uršulink za zidavo). — 70. ZAL, Šk. L., fasc. 105 (načrt nadstropja nad dvorano, 2. VII. 1906, Angelo Molinaro; načrt prereza stavbe, 20. VII. 1906, Angelo Molinaro; načrt stropa, 20. VII. 1906, Angelo Molinaro; načrt stropne konstrukcije in tehnični izvid o kolavdaciji prizidka, 3. IX. 1907). — 71. ZAL, Šk. L., fasc. 105 (načrt prezidave in nadzidave vrtna hišice, 18. VIII. 1912, Angelo Molinaro). — 72. ZAL, Šk. L., popis in cenitev razlaščenega premoženja konventa uršulink v Skofji Loki z dne 10. VI. 1955.

Zahvaljujem se za prijaznost Zgodovinskemu arhivu Ljubljana — Enota v Skofji Loki, Loškemu muzeju in samostanu uršulink pri Sv. Duhu za arhivsko in slikovno gradivo. Fotografski posnetki (sl. 1, 2, 4, 8, 11, 12) so delo dr. Gorazda Makaroviča; (sl. 3, 5, 6, 9, 10, 13) so delo fot. mojstra Srečka Habiča, (sl. 7) fototeka Narodne galerije v Ljubljani.

Zusammenfassung

BAULICHE ENTWICKLUNG UND GESCHICHTE DES NONNENKLOSTERS IN ŠKOFJA LOKA

Der Autor beschreibt die bauliche Entwicklung und die Geschichte des Nonnenklosters in Skofja Loka. Das Klarissinenkloster wurde daselbst im Jahre 1358 gegründet. Der Orden der Klarissinen wirkte hier von diesem Jahre bis 1782, danach von 1782 bis 1946 der Orden der Ursulinen, die sich pädagogischen Zielen widmeten. Die Ursulinen schlossen im Jahre 1891 das Schloß von Skofja Loka dem Kloster an. Nach dem Jahre 1946 gingen die Klostergebäude und das Schloß in das allgemeine gesellschaftliche Eigentum über. Der Ursulinenorden behielt die Klosterkirche und einige Räumlichkeiten. Der ursprüngliche Bau des Klosters ist nicht bekannt. Seine bauliche Entwicklung können wir aber aufgrund der Bauelemente sowie geschriebener und bildlicher Quellen aus dem 17. bis 20. Jahrhundert rekonstruieren. Die erste bekannte Abbildung des Nonnenklosters mit der Kirche befindet sich in der Chronik der Klarissinen und ist mit der Jahreszahl 1662 datiert (Abb. 4). Die Architektur des Klosters ist der Formgebung nach bescheiden. Trotz seines nicht geringen Vermögens zeigte der Orden kein Interesse für eine ehrgeizigere architektonische Gestaltung. Die Bauteile der nach dem Erdbeben erfolgten Erneuerung mit ihren architektonischen Elementen, so dem spätgotischem kleeblattförmigen Portal mit wagrecht überlagerter und hölzerner Decke auf steinernen Konsolen im unteren Teil des Gebäudes E, sind heute der älteste beglaubigte Teil des Klostergebäudes.

K E.01 A.11.02

SEM

1981

020180440

COBISS •